

Bożena Gulbicka

Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie

BEZPIECZEŃSTWO ŻYWNOŚCIOWE KRAJÓW ROZWIJAJĄCYCH SIĘ

1. Wstęp

Światowa Organizacja ds. Wyżywienia i Rolnictwa ocenia, że na świecie aż 854 mln ludzi jest niedożywionych, z czego 96% przypada na kraje rozwijające się. W tych krajach niedożywienie tak dużej liczby ludności wynika z niskiego poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego. Ludzie bowiem nie mają zapewnionych podstawowych środków do życia, a szczególnie dotkliwy jest brak żywności, pitnej wody, opieki zdrowotnej i podstawowego wykształcenia.

W ostatniej dekadzie (lata 1990-1992 i 2001-2003) liczba osób niedożywionych w krajach rozwijających zmniejszyła się zaledwie o 3 mln osób, podczas gdy w latach 70. XX wieku spadek ten wyniósł 37 mln osób, w latach 80. 100 mln osób. Zbyt wolne tempo zmniejszania się liczby ludności niedożywionej w ostatniej dekadzie, mimo zobowiązań krajów rozwiniętych do wszechstronnej pomocy krajom rozwijającym się w przeciwdziałaniu głodowi i chronicznemu niedożywieniu, wzbudziło niepokój. Na kolejnych Światowych Szczytach Żywnościowych w 1996 i 2002 r., organizowanych przez FAO (*Food Balance Sheets*), za naczelne zadanie przyjęto zmniejszenie o połowę liczby niedożywionych i głodujących na świecie do roku 2015, tj. o ponad 400 mln w porównaniu z początkiem XXI wieku. A zatem przeciętnie rocznie liczba niedożywionych powinna maleć o ok. 30 mln osób.

Spotkania na tzw. szczytach żywnościowych, a także analizy prowadzone na początku XXI wieku przez FAO i inne ośrodki naukowe uświadamiają międzynarodowej społeczności, jak trudno zmniejszyć niedożywienie na świecie przy obecnych środkach i zaangażowaniu się krajów rozwiniętych w pomoc rozwojową dla krajów rozwijających się oraz przy braku zainteresowania ich samych powiększaniem krajowych zasobów żywności i ograniczaniem ubóstwa i niedożywienia.

Z badań wynika, że w skali świata ilość wyprodukowanej żywności jest wystarczająca dla każdego człowieka, aby mógł prowadzić zdrowe i czynne życie.

Mimo że występują nawet jej nadwyżki, to ogromna liczba ludności jest chronicznie niedożywiona i głoduje. Na początku XXI wieku nadal w wielu krajach nie jest respektowane jedno z podstawowych praw człowieka – prawo do wolności od głodu.

2. Definicja bezpieczeństwa żywnościowego

Termin bezpieczeństwo żywnościowe znalazł się w słowniku pojęć społeczno-ekonomicznych dopiero w połowie lat 70. W zakres tego pojęcia wchodzi kwestie związane z wyżywieniem ludności, będące od dawna przedmiotem polityki społeczno-gospodarczej. Bezpieczeństwo żywnościowe oznacza stan gospodarki, w której potrzeby żywnościowe wszystkich ludzi, uznane za społecznie akceptowane, mogą być zaspokojone [Małysz, 1998].

W literaturze przedmiotu można napotkać wiele definicji bezpieczeństwa żywnościowego¹. W ostatnich opracowaniach FAO bezpieczeństwo żywnościowe określono jako nieprzerwany dostęp fizyczny i ekonomiczny do żywności bezpiecznej dla zdrowia, żywieniowo wartościowej, zaspokajającej potrzeby żywnościowe i wystarczającej dla wszystkich ludzi dla zdrowego i aktywnego życia [*The State of Food...*, 2005].

W definicji bezpieczeństwa żywnościowego położony jest nacisk na słowa „wystarczająca” ilość żywności, czyli wystarczająca ilość kalorii, oraz na „zapotrzebowanie” dla aktywnego i zdrowego życia, a nie tylko na przeżycie, które wymagałoby zaspokojenia minimalnego zapotrzebowania energetycznego.

FAO skupia się na czterech głównych grupach czynników kształtujących bezpieczeństwo żywnościowe. Są to:

- dostęp fizyczny do żywności – wyznacza krajową produkcję żywności, zapasy żywności, zdolności importowe, pomoc żywnościową,
- dostępność ekonomiczna żywności – zależy od siły nabywczej gospodarstw domowych oraz od infrastruktury rynku i systemu dystrybucji,
- stabilność podaży – zależy od warunków pogodowych, fluktuacji cenowych, katastrof przyrodniczych niezależnych i zależnych od ludzi oraz różnych przyczyn politycznych i ekonomicznych,
- bezpieczeństwo żywności – jej jakość zdrowotna, dostęp do czystej wody, opieki zdrowotnej i urządzeń sanitarnych.

Bezpieczeństwo żywnościowe rozpatruje się na ogół co najmniej w trzech aspektach: międzynarodowym (światowym), narodowym (krajowym) i gospodarstwa domowego. Są one nieraz trudne do rozgraniczenia. Mianowicie dostępność fizyczna żywności, tj. przede wszystkim poziom i struktura rolniczej produkcji w danym kraju, przesądza o warunkach bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstw

¹ Np. S. Maxwell, M. Smith przedstawili 30 definicji bezpieczeństwa żywnościowego w pracy: [Maxwell, Smith, 1992].

domowych. W większości gospodarstw domowych zależy ono od decyzji i osiągnięć gospodarczych w skali makroekonomicznej (np. produktu krajowego brutto i poziomu dochodów ludności), a zatem rozstrzyga się w wymiarze narodowym. Także decyzje makroekonomiczne przesądzają o jakości zdrowotnej żywności, a więc o jednym z warunków bezpieczeństwa żywnościowego gospodarstw domowych [Małysz, 1991].

Do oceny bezpieczeństwa żywnościowego w wymiarze światowym, a także krajowym wykorzystuje się „Globalny system informowania i wczesnego ostrzegania FAO”. System gromadzi, analizuje i upowszechnia najnowsze dane dotyczące wszystkich czynników, które mogą oddziaływać na podaż i popyt na żywność. Ich zakres jest bardzo szeroki – począwszy od warunków meteorologicznych, do występowania epidemii wśród zwierząt i szkodników roślin. Szczególną uwagę zwraca się na zapasy żywności (głównie zbóż), dostawy rynkowe oraz politykę państw dotyczącą produkcji żywności, handlu, cen i spożycia żywności. Analizuje się też przemieszczanie się ludności, wzrost jej liczby oraz rozkład geograficzny obszarów niedożywienia i głodu na świecie.

W praktyce do oceny, czy kraje, regiony i świat osiągnęły bezpieczeństwo żywnościowe, stosuje się dwie związane ze sobą zmienne.

Pierwszą zmienną jest dostępność żywności przeznaczonej do bezpośredniej konsumpcji przez ludzi, czyli inaczej – podaż żywności na 1 mieszkańca. Te informacje są określane przez przeciętne spożycie energii na osobę i dzień. Są opracowywane przez FAO.

Druga zmienna dotyczy podziału podaży żywności dostępnej do bezpośredniej konsumpcji wewnątrz każdego kraju, regionu, a nawet w obrębie świata. Jeżeli jednostka pobiera ze spożytej żywności mniej niż pożądane minimum energii, to uważana jest za osobę niedożywioną. Minimum dziennego zapotrzebowania energetycznego musi zapewnić utrzymanie masy ciała przy niskiej aktywności fizycznej, zależnie od wieku, płci i przeciętnej wysokości. Minimalny poziom energii dla każdego kraju otrzymuje się jako średnią ważoną dla poszczególnych grup wieku i płci. FAO przyjmuje z dużym uproszczeniem, że minimum dziennego zapotrzebowania energetycznego w skali kraju dla krajów rozwiniętych wynosi ok. 1900 kcal na osobę i dzień [*Undernourishment...*, 2001]. Jeżeli dostęp do żywności nie sięga tego poziomu, to osoba ta jest uznawana za chronicznie niedożywioną.

Głębokość niedożywienia lub deficyt żywności jest mierzony przez porównanie przeciętnej ilości energii pobranej ze spożytej żywności z minimum energii, która jest potrzebna do utrzymania masy ciała przy niskiej aktywności. Ludzie chronicznie głodni odczuwają brak od 100 do blisko 500 kcal na osobę i dzień. Większość z nich nie umiera z głodu, ale są to ludzie wychudzeni, o znacznie obniżonej aktywności fizycznej.

Wysoki przeciętny deficyt energii pobieranej z żywności w danym kraju oznacza, że w codziennym spożyciu brakuje nie tylko produktów o wysokiej wartości

żywieniowej (mięso, owoce, warzywa, ryby, tłuszcze, produkty mleczne), lecz także podstawowych produktów skrobiowych, dostarczających większość energii – w krajach rozwijających ok. 75% pobranej energii.

3. Zmiany w wyżywieniu ludności na świecie w latach 1961-2002

Zaspokojenie potrzeb żywnościowych ludności świata zależy przede wszystkim od sytuacji demograficznej, produkcyjnej w rolnictwie i w całej gospodarce żywnościowej, a także od siły nabywczej ludności, którą wyznacza wielkość produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca. W poszczególnych krajach i regionach wyżywienie ludności w coraz większym stopniu zależy od importu i eksportu artykułów rolno-spożywczych.

Syntetycznym miernikiem stosowanym do oceny poziomu wyżywienia w wymiarze światowym i w porównaniu krajów i regionów jest przeciętne dzienne pobranie energii ze spożycia żywności w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

W ciągu czterech ostatnich dekad spożycie żywności na świecie w przeliczeniu na energię wzrosło o 24,4%. Prawie cały ten przyrost wynikał z poprawy wyżywienia w krajach rozwijających się – aż o 38,3%, podczas gdy w krajach rozwiniętych tylko o 12,3%. O 19,5% wzrosło spożycie energii na osobę i dzień w Ameryce Południowej i Karaibach oraz o 18,5% w Azji Południowej. Niewiele poprawił się przeciętny stan wyżywienia w Afryce Subsaharyjskiej – zaledwie o 4,3%, a znacznie w krajach Azji Wschodniej i Południowo-Wschodniej (wzrost o 54,5%). W każdym kraju z tego regionu zmniejszyła się o połowę liczba niedożywionych. Kraje te w dużym stopniu wykorzystały osiągnięcia zielonej rewolucji. Dalsze ograniczenie niedożywienia w tym regionie zależy od osiągnięć inżynierii genetycznej (np. wprowadzenie uprawy złotego ryżu z genem prowitaminy A).

Średnia wartość energetyczna dziennego spożycia żywności na świecie w 2002 r. wynosiła 2804 kcal na osobę i dzień, w krajach rozwiniętych 3314 kcal na osobę i dzień, w krajach transformujących swoją gospodarkę 2910 kcal na osobę i dzień, a w krajach rozwijających się 2666 kcal. Wśród krajów rozwijających się najgorzej odżywiali się mieszkańcy Afryki Subsaharyjskiej – średnio 2100 kcal na osobę i dzień, a najlepiej Bliski Wschód i Afryka Północna – średnio 3010 kcal na osobę i dzień, a Azja Wschodnia i Południowo-Wschodnia średnio 2703 kcal na osobę i dzień. Zróżnicowanie podaży energii na świecie było ogromne. Na przykład w USA wynosiło 3770 kcal na osobę i dzień – połowa ludności miała nadwagę, natomiast np. w Somalii tylko 1555 kcal i tam 75% ludności była niedożywiona.

Coraz częściej problemy wyżywienia świata sprowadza się nie tylko do ilości spożytej energii na mieszkańca, lecz także do poziomu spożycia białka zwierzęcego. W 2002 r. przeciętnie spożycie białka zwierzęcego na świecie wyniosło 28,7g/osobę/dzień. Wynik ten był skutkiem bardzo niskiego poziomu spożycia w krajach rozwijających się (21 g), wysokiego poziomu spożycia białka zwierzęcego w krajach rozwiniętych (56,9 g).

Wysoki udział białka z produktów zwierzęcych ma duże znaczenie w wyżywieniu ludności dzięki wyższej wartości biologicznej białek zwierzęcych niż roślinnych. Produkty zwierzęce zawierają też więcej niż roślinne potrzebnych do życia składników mineralnych (wapnia, cynku, fosforu, żelaza) i witamin (B₁, B₂, B₆ i B₁₂).

Mniej niż 1/4 ludności na świecie żyje w krajach, gdzie przeciętny poziom spożycia białka zwierzęcego przewyższa 40 g na 1 osobę i dzień, a 12% ludności świata osiąga poziom spożycia białka zwierzęcego w granicach do 10 g, a tylko 6% populacji 70-80 g na 1 osobę.

Spożycie białka zwierzęcego na 1 mieszkańca na świecie kształtowało się w 2002 r. od 4 g w Burundi do 88 g we Francji. Za dostateczny poziom białka zwierzęcego uznaje się 40 g na osobę i dzień.

Stwierdza się współzależność między poziomem spożycia białka zwierzęcego a wielkością PKB na osobę. Do osiągnięcia 40 g białka zwierzęcego na osobę potrzeba ok. 4000 USD PKB na osobę, tj. 4 razy więcej od przeciętnego poziomu PKB w mniej rozwiniętych krajach [Gilland, 2002].

Światowa produkcja zbóż potrzebna do osiągnięcia 40 g białka zwierzęcego na dzień i na 1 mieszkańca powinna wynosić 420 kg na rok (w 2005 r. – 346 kg na 1 mieszkańca). Z tej ilości ponad 40% przeznacza się na żywienie inwentarza żywego.

Biorąc pod uwagę sytuację materialną ludności oraz możliwości produkcyjne rolnictwa krajów rozwijających się, przyjęto za wystarczające spożycie białka zwierzęcego nie niższe niż 20 g na osobę [Gilland, 2002]. Pod koniec lat 90. nie osiągnęło tego poziomu 40% populacji na świecie.

Należy podkreślić, że chociaż postępuje proces globalizacji, to wiele krajów dotyka deficyt żywności, mimo coraz niższych cen na rynkach światowych. Wynika to z małych możliwości importu żywności z powodu braku dewiz z eksportu, a przede wszystkim niskiego poziomu rozwoju własnego rolnictwa. Także darczyńcy i instytucje finansowe w większym stopniu zwracają uwagę na inne dziedziny życia społeczno-gospodarczego niż rolnictwo (zdrowie, środowisko, kształcenie i problemy socjalne). Dlatego rolnictwo musi konkurować z nimi o środki finansowe. Konieczne jest ponowne skupienie uwagi na różnych objawach ubóstwa, w tym na niedożywieniu i rolnictwie. Zainteresowani rozwojem rolnictwa i obszarów wiejskich nie mają wystarczającej politycznej siły, aby zmusić rządy do bezpośredniego skierowania strumieni środków do rolnictwa, włączając w to pomoc pożyczki dla środowiska wiejskiego. Zmniejszyła się też pomoc żywnościowa w postaci produktów zbożowych dla wszystkich krajów rozwijających się: dla Afryki – z 10,1 do 3,7 kg produktów zbożowych na 1 mieszkańca, dla Ameryki Łacińskiej – z 3,4 do 0,7 kg, dla pozostałych regionów – z 3,1 do 0,3 kg (w ekwiwalencie ziarna, lata 1992/93-2003/04) [*The State of Food...*, 2005].

4. Rozprzestrzenienie niedożywienia w krajach rozwijających się

Wyraźna jest współzależność między niskim poziomem rozwoju społeczno-gospodarczego a niedożywieniem.

W krajach rozwijających się 19,2% ludności w 2004 r. żyło za mniej niż jednego dolara dziennie, a w najuboższym regionie, tj. w Afryce Subsaharyjskiej, aż 41,1%. W latach 1990-2004 w krajach rozwijających się o 12,4 pkt procentowego zmniejszył się odsetek osób żyjących poniżej granicy ubóstwa, a w Afryce Subsaharyjskiej tylko o 5,7 pkt procentowego [Africa..., 2007]. Ubogie gospodarstwa domowe mają ograniczony dostęp do żywności z zakupu (wysokie ceny) lub z własnej produkcji (bardzo małe działki ziemi lub brak ziemi). Skutkiem tego jest stałe niedożywienie lub głód.

Spółeczeństwa niedożywione i ubogie w mniejszym stopniu włączają się w globalną gospodarkę. Znaczne niedożywienie hamuje wzrost gospodarczy, gdyż

Tabela 1. Ludność niedożywiona w krajach rozwijających się według regionów

Regiony	Ludność ogółem (w mln)		Liczba niedożywionych (w mln)		Udział niedożywionych w ogólnej liczbie ludności (w %)	
	1990- -1992	2001- -2003	1990- -1992	2001- -2003	1990- -1992	2001- -2003
Ogółem kraje rozwijające się	4 058,7	4 868,9	823,1	814,6	20	17
Azja i Pacyfik	2 815,2	3 297,4	569,7	524,0	20	16
Azja Wschodnia	1 241,5	1 374,7	198,7	159,5	16	12
Azja Południowo- -Wschodnia	444,2	530,3	80,0	65,3	18	12
Azja Południowa	1 125,3	1 386,7	290,4	298,5	26	22
Ameryka Łacińska i Karaiby	443,4	528,9	59,4	52,4	13	10
Ameryka Północna (Meksyk)	84,8	102,0	4,6	5,1	5	5
Ameryka Środkowa	28,8	37,7	5,0	7,4	17	20
Karaiby	28,5	32,0	7,7	6,7	27	21
Ameryka Południowa	301,3	357,1	42,0	33,3	14	9
Bliski Wschód i Afryka Północna	322,8	407,4	25,0	37,6	8	9
Bliski Wschód	202,5	260,4	19,6	31,6	10	12
Afryka Północna	120,4	147,0	5,4	6,0	4	4
Afryka Subsaharyjska	477,3	635,3	169,0	206,2	35	32
Afryka Środkowa	63,4	84,1	22,7	46,8	36	56
Afryka Wschodnia	167,8	223,0	75,1	86,9	45	39
Afryka Południowa	71,0	91,8	34,1	36,0	48	39
Afryka Zachodnia	175,0	236,8	37,2	36,5	21	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie FAO, *The State of Food Insecurity in the World 2006, Eradicating World Hunger-taking Stock Ten Years after the World Food Summit*, FAO, Rome.

osłabia fizyczne i umysłowe zdolności ludzi do wydajniejszej pracy, dlatego poprawę wyżywienia należy traktować jako inwestycję produkcyjną. Zanim to nastąpi, konieczna jest zewnętrzna pomoc krajów rozwiniętych związana z rozwojem społeczno-gospodarczym krajów, zwłaszcza pomoc specjalistów oraz pomoc żywnościowa dla ubogich i cierpiących głód. W wielu krajach afrykańskich konieczne jest nauczanie ludności podstaw rolnictwa, aby sama potrafiła pozyskiwać produkty potrzebne do życia.

Niezbędne jest także większe zainteresowanie rządów krajów rozwijających się problemami rolnictwa, co wyrazić powinno się zwiększeniem udziału środków na rozwój rolnictwa w budżetach tych krajów.

W skali świata nadal głównym problemem jest liczba i rozmieszczenie ludności niedożywionej w krajach rozwijających się.

W krajach Azji i Pacyfiku mieszka aż 524 mln ludności niedożywionej (2003 r.), co stanowi 16% ogólnej liczby mieszkańców tego regionu, kraje Afryki Subsaharyjskiej zaś zamieszkuje 206,2 mln ludności niedożywionej, tj. aż 32% ogólnej liczby ludności tego regionu. W Ameryce Łacińskiej i na Karaibach jest niedożywionych 52,4 mln ludzi, co stanowi 10% ogólnej liczby mieszkańców tego regionu. Najmniejsza liczba osób niedożywionych jest na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej – 37,6 mln ludzi, co stanowi 9% ogółu mieszkańców tego regionu.

W latach 1992-2003 liczba ludności niedożywionej w krajach rozwijających się zmniejszyła się zaledwie o 1,1%, a jej udział w ludności ogółem zmniejszył się z 20 do 17%.

W latach 1992-2003 liczba niedożywionych i głodujących zmniejszyła się:

- w regionie Azji i Pacyfiku o 8,1%, tj. o 45,7 mln osób,
- w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach o 11,8%, tj. o 8,1 mln osób.

W tym okresie zwiększyła się liczba osób niedożywionych:

- na Bliskim Wschodzie i Afryce Północnej o 50%, tj. o 12,6 mln osób,
- w Afryce Subsaharyjskiej o 22,0%, tj. o 37,2 mln osób.

Do grup najbardziej zagrożonych niedożywieniem i ubóstwem należy ludność bezrolna, robotnicy rolni, rolnicy gospodarujący na nieurodzajnych gruntach i małych działkach ziemi, biedota miejska pozostająca bez pracy, ludzie w podeszłym wieku oraz rodziny o niskich dochodach z dużą liczbą dzieci. Im niższy jest poziom rozwoju gospodarczego kraju, tym wyższy jest odsetek ludności niedożywionej, dochodzi nawet do 70% i więcej ogółu ludności. Na przykład w Republice Demokratycznej Konga przeciętne spożycie energii kształtuje się na poziomie 1627 kcal/osobę/dzień i aż 71% ludności jest niedożywione, a produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca wynosi 677 USD rocznie.

W niektórych krajach rozwijających się nastąpiła poprawa stanu wyżywienia ludności oraz zmniejszyła się liczba osób niedożywionych i ubogich. Kraje te włączyły się w proces globalizacji i osiągnęły z tego korzyści. Są to np. Chiny, Wietnam, Indie i Tajlandia.

Zdolność regionów i krajów do uzyskania korzyści z globalizacji zależy od takich czynników, jak handel bez barier, napływ kapitału, zdolności do adaptacji nowych technik i technologii, a także od geograficznego położenia i wyposażenia w infrastrukturę. Sukces odniosły te kraje, które włączyły się do międzynarodowego handlu, do których napłynęły inwestycje, nowe technologie i specjaliści od organizacji i zarządzania. Odnoszący sukcesy potrafili wykorzystać własne możliwości, np. Chiny dużą ilość taniej pracy, co przyciągnęło inwestorów z całego świata.

Bank Światowy ocenił, że w latach 90. XX wieku w szybko integrujących się systemach gospodarczych dochody na osobę wzrastały w tempie 4% rocznie, podczas gdy w mniej zintegrowanych krajach nastąpił proces kurczenia się dochodów w tempie 1% rocznie [*Globalization...*, 2001].

Afryka Subsaharyjska niewiele osiągnęła dla poprawy bezpieczeństwa żywnościowego. Pozostała nadal zapleczem surowcowym dla krajów rozwiniętych, nie rozbudowuje przemysłu i ma prymitywne rolnictwo. Spadek cen surowców rolniczych na rynkach światowych pogłębia jej trudności gospodarcze, które pociągają ze sobą zwiększenie zadłużenia.

Czynnikami hamującymi proces globalizacji w tym regionie są: położenie geograficzne (trudne warunki klimatyczne, ograniczone zasoby wody słodkiej), konflikty zbrojne, brak infrastruktury ekonomicznej i społecznej (ograniczony dostęp do służby zdrowia i kształcenia na poziomie podstawowym), epidemie chorób, szczególnie HIV/AIDS, niski poziom opieki zdrowotnej, brak urządzeń sanitarnych i niska siła nabywcza ludności. Ubodzy nie mają wystarczających środków na zakup żywności ani też możliwości jej wyprodukowania. Brak miejsc pracy poza rolnictwem hamuje rozwój urbanizacji.

Kraje wysoko rozwinięte oraz Unia Europejska w coraz większym stopniu uzależniają swoją pomoc dla Afryki od reform gospodarczych i politycznych w tym regionie.

Kraje Afryki Subsaharyjskiej odczuwają ogromne braki żywnościowe, a nawet dotykają je klęski głodu. Wojny domowe zmusiły ludność wiejską do porzucenia ziemi i przenoszenia się do miast w poszukiwaniu pracy, której nie ma dla niewykwalifikowanej siły roboczej, a także do nielegalnej migracji przez Maroko do krajów Europy Zachodniej. Wiele krajów Afryki Subsaharyjskiej posiada naturalne surowce (naftę, kamienie szlachetne, złoto i in.), ale dochody uzyskane z ich wydobycia w niewielkim stopniu są przeznaczane na rolnictwo i rozwój kraju. Większość trafia do kieszeni superelit.

Niewiele jest jeszcze rozwijających się krajów, które nie dopuściły do korupcji, karały za nią i mogły się rozwinąć, do takich należą na przykład Singapur i Malezja.

W tej kwestii warto przytoczyć pogląd wybitnego amerykańskiego ekonomisty J. Galbraitha: Nic nie jest tak ważne dla ekonomicznego rozwoju i warunków życia ludności jak ustabilizowany, godny zaufania, fachowy i uczciwy rząd. To jest ważne dla tych części świata, ale tego im ciągle brakuje [Galbraith, 1998].

5. Wnioski

1. Do najważniejszych przyczyn braku bezpieczeństwa żywnościowego w wielu krajach rozwijających się należą: niski poziom produkcji rolniczej wynikający z małej wydajności niewielkich gospodarstw rolnych, które dominują w strukturze obszarowej; niekorzystne warunki glebowo-klimatyczne, zasoby wody za małe w stosunku do potrzeb, ograniczony dostęp ubogiej ludności wiejskiej do środków produkcji, przede wszystkim do ziemi lepszej jakości i środków plonotwórczych, niedostateczna umiejętność uprawy ziemi, wiążąca się z brakiem wykształcenia (choćby podstawowego); klęski żywiołowe, międzynarodowe konflikty zbrojne i wojny plemienne; niska siła nabywcza ludności wiejskiej; wiele gospodarstw rolnych nie jest związanych z rynkiem oraz brak jest miejsc pracy na wsi i w mieście poza rolnictwem, wśród ludności rozszerzają się choroby zakaźne i będące skutkiem niedożywienia; zmniejsza się pomoc zewnętrzna i ograniczane są środki własne (publiczne) na inwestycje w rolnictwie krajów rozwijających się z powodu zbyt wolnego obrotu kapitału.

2. Są dwie drogi prowadzące do osiągnięcia bezpieczeństwa żywnościowego, czyli nieprzerwanego dostępu do żywności wystarczającej dla wszystkich ludzi, dla zdrowego i aktywnego życia w krajach rozwijających się:

- rozwój rolnictwa i innych produkcyjnych sektorów oraz infrastruktury technicznej i społecznej, a więc wzrost gospodarczy krajów i ułatwienie dostępu do edukacji i ochrony zdrowia,
- zewnętrzna pomoc związana z rozwojem społeczno-gospodarczym kraju, zwłaszcza w zakresie inwestycji w rolnictwie i innych sektorach, wszechstronna pomoc specjalistów z dziedzin ekonomicznej, organizacyjnej, technologicznej i edukacyjnej oraz pomoc żywnościowa dla ubogich i cierpiących głód.

3. Wskazane jest, aby kraje rozwinięte gospodarczo w większym stopniu zmniejszyły protekcyjność wobec własnego rolnictwa, co poprawiłoby warunki wymiany i dostęp do rynków światowych krajów rozwijających się. Jednocześnie gospodarstwa rolne w tych krajach muszą odznaczać się większą elastycznością w dostosowaniu do wymagań rynku (ilość, rodzaj produkcji, przestrzeganie norm sanitarnych oraz zawartości zanieczyszczeń biologicznych i chemicznych). Konieczna jest także większa liberalizacja w handlu między krajami rozwijającymi się i reforma polityki rolnej.

4. Pomoc krajów rozwiniętych i międzynarodowych organizacji jest niezbędna do opracowania strategii rozwoju społeczno-gospodarczego krajów rozwijających się i do podejmowania przez nie działań w zwalczaniu niedożywienia w myśl zasady: pomagajmy potrzebującym w taki sposób, żeby nauczyli się pomagać sobie sami. Jest to nowe podejście do pomocy dla krajów rozwijających się. W przypadku klęsk żywiołowych i klęsk spowodowanych przez człowieka, a przede wszystkim w razie konfliktów wewnętrznych konieczna jest pomoc żywnościowa i taką pomoc kraje rozwinięte i organizacje międzynarodowe będą świadczyć. Kraje i

regiony, które szczególnie cierpią z powodu głodu, muszą otrzymywać jednocześnie pomoc żywnościową i pomoc rozwojową. FAO zastosowała nowe podejście do pomocy żywnościowej – Światowy Program Żywnościowy ma wspierać jednocześnie rolnictwo, edukację i ochronę zdrowia.

5. W ostatnich trzech latach zmniejszyły się światowe zapasy zbóż. W wyniku spadku zbiorów wzrosły ceny zbóż na rynku światowym. Ta sytuacja będzie mieć konsekwencje dla krajów cierpiących z powodu niedożywienia i głodu, gdyż pomoc żywnościowa od największych darczyńców się zmniejszy.

Literatura

- Africa and the Millenium Development 2007 Update*, United Nations 2007.
- Galbraith J.K., *On the Continuing Influence of Affluence*, [w:] *Human Development Report 1998 UNDP*, Oxford University Press, New York, Oxford, 1998.
- Gilland B., *World Population and Food Supply, Can Food Production Keep Pace with Population Growth in the Next Half Century?* „Food Policy” no. 1, 2002.
- Globalization, Growth and Poverty*, The World Bank Policy Report, Washington 2001.
- Gulbicka B., *Bezpieczeństwo żywnościowe krajów rozwijających się*, Studia i Monografie nr 116, IERiGZ, Warszawa, 2003.
- Małysz J., *Bezpieczeństwo żywnościowe*, [w:] *Encyklopedia agrobiznesu*, Fundacja Innowacja, Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Warszawa, 1998.
- Małysz J., *Bezpieczeństwo żywnościowe – strategiczna potrzeba ludzkości*, PWN, Warszawa, 1991.
- Maxwell S., Smith M., *Household Food Security of Conceptual Review*, [w:] *Household Food Security Concepts, Indicators, Measurement IFAD/UNICEF*, Rome, New York, 1992.
- The State of Food Insecurity in the World 2006. Eradicating World Hunger-taking Stock Ten Years After the World Food Summit*, FAO, Rome.
- The State of Food and Agriculture 2005*, FAO Agriculture Series no. 36, Rome.
- Undernourishment around the World*, [w:] *The State of Food Insecurity in the World 2001*, FAO, Rome.
- Stiglitz J.E., *Wizje sprawiedliwej globalizacji. Propozycja usprawnień*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2007.

THE FOOD SECURITY OF THE DEVELOPING COUNTRIES

Summary

Starving or permanently undernourished people was estimated at the beginning of the 21st century at 854 milion, 96 per cent of them lived in developing countries. The undernourishment so many people results from the low level of socio-economic development. The right of every human being to be free from hunger is not respected.

The purpose of the study was to present the most important problems concerning undernourishment in the developing countries.

The research was conducted on the basis of the information from the international organizations within the United Nations i.e. the Food and Agriculture Organization (FAO) and the World Health Organization (WHO).

The article includes the conclusion that there are two ways leading to food security in the developing countries: development of agricultural and other productive sectors, it means improving the economic state of the country, easy access to education and medical services and at the same time external aid for the development and food aid for the people suffering from poverty and hunger.